

„ЗАСТАВА“ излази два пут у недељи, четвртак и недељом.

Цена је на годину 10 фор., на по године 5 фор., на четврт године 2 фор. 50 новч. а. вр. за Аустрију, а за Србију на годину 100 гроша, на по год. 50, а на четврт године 25 гроша.

ЗАСТАВА.

Огласи се рачунају по количини врсти, које из гармонта заузимају, и за сваку врсту плаћа се за први пут 6, за сваки даљи пут 4 новч. Осим тога за жиг увек по 30 новч.

Дописи се шаљу уредништву а предлата администрацији „ЗАСТАВЕ“ обоје у Пешти, Grünbaum - Gasse Nr. 23.

БРОЈ 11.

У Пешти, у четвртак 17. марта 1866.

ГОДИНА I.

Пешта, 15. марта.

Сви, који данас говоре о општем положају европског нарочито што се дневних питања тиче, сви почињу обично своје извештаје са сталном фразом: положај је исти, као и досада, није се нимало промену. И збиља се тако може најкраће и најбоље означити садашња ситуација, а није ни чудо, јер велике ствари, што су у заметку, те се нерешавају тако брзо и лако, мора ту проћи доста времена, док дипломате из архиве изнесу сва управна акта, што се на ствар однесе, док се та акта прогледе и претресу, те се са важним лицем о њима почне размишљавати, па док се то у високим кабинетима и конференцијама ради, докле опет напољу та силна војска од јунака, што својим оружјем толике реке мастила потроше, та војска опет мора дотичну ствар у своје руке добити, те је окретати свакојако, свакојако је тумачити и разјасњавати, најразличније гласове о њој доносити, како наравно коме иде у рачун, најпосле кад питање, што је на дневном реду, сву ту неопходну препарацију прође, онда је тек зрело за решавање, онда тек висока дипломатија приступи томе, да ствар коначно — не реши, јер још никад досада она није питање какво друкчије решила, него провизорно.

Тако дакле сада стоји и са шлезвиг-холстинским питањем. Сад се већ премеће у архиви дипломатској, износи се лондонски уговор, који је наравно подеран, износи се гастајска конвенција, износи се разне дипломатске ноте, што су у тој ствари међу Бечом и Берлином писане; с друге стране опет добро „извештени“ дописници јављају час о најозбиљнијем и најкритичнијем положају, час опет да има изгледа миру, и то што ће се Аустрија и Пруска најпосле опет споразумети, јер Пруска већ нуди Аустрији накнаду од 50 мил. талира.

Свет, који у већини својој увек воле гласове у које се умеша мало звекета од оружја а нарочито у овом садашњем туробном и потиштеном времену треба мало узнемирујућих и узбуђујућих вести, томе ће свету некако неправда бити кад му се стапу побјигати гласови, по којима рат већ беше сасвим на прагу, ал морамо и ми признати, да никако још неможемо да верујемо у рат међу Аустријом и Пруском; сећамо се онога збитија у овоме столећу, где се тако исто са те исте две стране озбиљно оружало, где су се већ војске подпуно за рат опремиле и кренуле, те је већ једна другој са запетом пушком у очи гледала, па — најпосле се опет помириле, а није ни пушка пуцка. Па тако нам некако и ово цело оружање, ова сва ратоборна вика изгледа више као каква венито приређена ратна игра, која ће се најпосле опет бар за први мах мирно завршити. Да је стање у Шлезвиг-Холстини, као што га је гастајска конвенција створила, да е то стање само провизорно, то нико не пориче, а такво привремено стање неможе се дуго одржати, мора се једном решити; то стоји. Али ће се од решења путем оружја свакојако колико год буде могуће чувати Аустрија а и Пруска и то не само рад тога, што јавно мњење нарочито пруско никако није заузето за Бизмаркове државне планове, као што се по гласовима њивих независних органа види, него и највише рад тога, што би без сумње рат међу Аустријом и Пруском могао повући за собом засад још непредвидљиве догађаје и замршаје. То је дакле оно, од чега и сама садашња тако непромишљена и за ту авантурну политику тако заузета пруска влада мора зазирати. Узмимо само тај случај, кад би се збиља Аустрија и Пруска потукле, то не би био рат спољашњи по Немачку, него би отуда морао понићи грађански рат у Немачкој, а од таквог унутрашњег, грађанског рата у Немачкој има садашња влада пруска свакојако узрока бојати се. А осим те унутрашње опасности по целу Немачку, имао би какав грађански рат у срцу Европе при садашњем тако нагомиланом паљиву на све стране, имао би по свима изгледима ту последицу, да би се отуд изметнули европски заплет, а то зацело ниједној од континенталних великих сила, нарочито пак западних, не би никако ишло у рачун, дакле на кога би им онда анатема морала пасти, него на Пруску. Дакле с једне стране проклетство и праведан гнев разборитије већине немачког народа, с друге стране опет тако исто анатема и осуда западних сила,

то обоје нису мале ствари, и зацело Пруска мора бити добро наоружана и обезбеђена, да толику одговорност и толику срчбу на своја рамена прими. Ту ће се дакле још подоста покушаја чинити, да се ствар како мирним путем доврши, ал толико тек стоји, да ће Пруска при свем томе, своју цел имати пред очима, а то је, да свакојако себи придружи северна војводства.

И заиста се сад опет нов један план износи на видик, који је шлезвиг-холстинско питање довео са питањем подунавских кнежевина у свезу и по коме би Пруска имала добити сав Шлезвиг-Холстин (осим данскога дела Шлезвига), а Аустрији би се тиме дала накнада, што би се подунавске кнежевине под какву аустријску секундогенитурну (и то као што веле да буде који од браће царева) метнуле. Тај се план приписује цару Наполеону. Тешко је сад још судити о томе, колико је ту истине или не, али да то није план нов, нарочито што се тиче аустријске секундогенитуре у Романији, то стоји. То је некад још био план старог дипломате француског Талераана. До душе дипломати могу и тако што учинити, они за сада још рукују судбином земаља и народа, а мир и равнотежа европска, наравно као што их они разуму, то су им најглавније ствари, према којима им је то врло ситна ствар, шта ће са малим народима бити и како ће их поделити.

Цар Наполеон, који сада у својој земљи стоји пред великом и одсудном алтернативом, која може бити од великог значења по унутрашњу судбу Француске, тај исти цар Наполеон не верујемо да сада жели у суседству својом да му се заметну нелири и побуне, јер то је за Французе врло прилепљиво. Ал с друге је стране Наполеон тако исто мудар и вешт политик, који рачуна са околностима и знаде за ложику чинишница, те се неће баш толико заузимати за решење, које не би могло било, да не би тим после себи везао руке при каквим другим евентуалностима, нарочито пак да после не би могао у замућеној и од ратнога жагора збуњеној Немачкој ма којим путем ловити — порајске области. Зато нећини у Берлину такве озбиљне опомене у атар миру као Енглеска.

Из Италије опет имамо да јавимо вести, што потврђују, да од ње можда већа опасност претити миру европском него од Пруске. Оданде се дакле јавља, да сад већ тамо и људи промотреније и умереније природе држе, да је куцнуо час за рад, и да Италија не треба сада да пропушта прилику. А Талијанци нису Немци, којима од увиђења да треба радити до правог а збиљскога рада може проћи и више десетина година, него су Талијанци друге природе па зато не треба превидити то, што се оданде спрема. Сад већ сам полуванични лист „Апенино“ позитивно потврђује, да је баш министар Лалармора послао генерала Гавону у Берлин, да склопи енергичну алијансију са Пруском и да учествује у ратном савету што се у краљевом кабинету држи. Кад већ министарски орган талијански тако отворено говори, а знаде добро народ талијански, онда се може то заиста сматрати за врло озбиљан знак.

ДРЖАВОПРАВНО ПИТАЊЕ ТР. КРАЉЕВИНЕ.

II.

Долазимо на питање, да ли треба, да троједна краљевина са Угарском у реалну, т. ј. таку свезу дође, да известне ствари с њом заједно расправља, и решава?

Ми велимо, да треба, јер би така свеза по обе земље, и по све народе у њима користна била. Ми би се за доказ потребе могли позвати и на беседе сами Хрвата народне и либералне странке у Загребу но боље нека разлози говоре него људи.

Земље угарске круне имају особени устав, и по форми, и по садржају. По форми овај је устав хиљадугодишњи, који се из живота развио, и у свест, крв и сок грађана прешао; овај се устав оснива на дво-страним уговорима међу владатељима и народима, и по томе на тврдом правном темељу почива, који се једнострано пољуљати неможе; по садржају овај устав земаља угарске круне јамчи од искони политично право, које је најсветије грађанима, а то је право, да народ

сам природу и количину пореза у имању и крви опредељује, т. ј. колико ће од свога имања, од своји уста за државне цели одкинути, и колико своји синова за отачину на коцку метути; тиме народ од тога долази да и цели државне, и цели рата означаје, т. ј. народи постају господари судбине своје, и имају право контроле, да ли се све целисходно употребљава, и да се власт државна не злоупотребава. Овај устав јамчи такође и муниципални живот поједини и укупни община — жупанија — т. ј. даје грађанима право, да под надзором државне власти и у мањим круговима својим интересе своје заступати, порез на то одређивати, и контролу над званичницима својим извршивати могу.

Из стабла овога устава развило се у последње време разгранано дрво политичне слободе уставне; на основу демократично — представничком позвани су сви дажавни грађани на сутицај и уплив на државни, и муниципални живот.

Ова права, ове користи не даје ни један други постојећи октронсан устав. Да октобарско-фебруарски, или тако звани централистични не, о том је међу свима народима, осим једне странке Немаца, само један глас, и владатељ га је манифестом од 20 септ. 1865. год. осудно. Сад пак уговарати са државоправном власти аустријском, или преко ове са другима народима особити нов устав, то пре него што се хиљадугодишњи устав поврати, значи толико, колико признати да стари устав не важи, и ослонити се на случају, хоће ли се, кад и какав устав уговорити, и неће ли најпосле државна власт чвор, који би се из разни предлога различити земаља и народа спleo, мажем октронсана пресећи — т. ј. место, почети, сад завршити с октронском; а шта би то у опште, а нарочито у времену Бизмарка значило, може се напред знати. Какве муке народе стаје, учврстити уставно стање, илити на правди и користи грађана основано одношење међу владатељем и народима, то показује и историја уставног развитка у Енглеској, Шпанији, Прусској и самој Француској и од толико стотина година тек се једва у Енглеској ваљан устав одомаћио.

Каже се истина, да се не тражи, да се нов устав прави, но да се стари по потреби јединства и великоћи Аустрије ограничи — но ако извор ограничења није слободна воља народа угарске круне, него над овом стојећа нужда, и нека заповест (категорични захтев) која то ограничење за услове сваког уставног живота ставља — онда треба јаке постојане снаге, да се према томе или све или што више спаси може, — то је оно, што мислимо, да у троједној краљевини без Угарске оскудева.

Да ли ће Угарска хиљадугодишњи устав, и с њим скончано основно начело уставности сама за себе одржати моћи — то се не да прорећи, јер то зависи не толико од размера међусобни унутрашњи сила, колико од спољашњи околности — али да троједна краљевина не би у стању била, без Угарске устав свој, који је једнак с Угарским, и у првом почетку и у даљем развитку одржати — то држимо за известно; у првом почетку не, јер би више од свог устава центруму упустити морала; у развитку не, једно, што би централни, ма и тако звани федералистични устав без Угарске и већма централистичан, а мање за народе поспешан, био; а друго што троједна краљевина нема толико умне и моралне, нарочито политичне снаге, да би домаћу законодавну и управну самосталност одржати, и навали центрума одољети могла. Да се не обазремо на четиригодишње искуство у том, да се и не осврнемо на садањи сабор, где је и грађански елемената било, који влади повлађују, и околностима се клањају, — доста је, да би крајина наша, на бојном пољу јуначка, на политичном пољу неука и безазлена крајина истина круг земаљске целокупности раширила, али можда круг домаће законодавне и управне самосталности сужавала — и то према Бечу сужавала, где би напротив према Пешти из наравни узрока бедем и ограда била. То није кривица крајине и људи — то су околности криве, које би лако могле толико трајати, колико је нужно, да животну снагу народа ослабе. Против ти околности треба наша животна снага помоћи, која лежи у солидарности с народима, који исти интерес имају, да је савладају.

По ове међусобне помоћи не треба само према државној власти, него и према самим народима с оне стране Литаве; земље угарске круне имају посебне културе и народно-економске интересе, који посебно законодавство, и управну негу требају; ове земље, као што су у прошлости имале посебну историју, тако су опредељене, да у будуће особени политички положај према преколитавским земљама заузму; земље угарске круне позване су претежно на комерсијални и међународни саобраштај са источним народима, који се сви противу навале великонемачке материјалне и моралне силе оградити имају, и ако која од земаља преколитавски има у том с нама једнак интерес, пре треба да она овамо, него ми онамо гравитирамо — и с тог погледа нужна је заједница земаља угарске круне.

Најпосле је и у интересу славенски народа у Угарској, да троједна краљевина с једне, Ердељ с друге стране у савез са Угарском дођу. Не кажемо, да се народи троједне краљевине и Ердеља у својој политици по интересу другог ког народа равнати имају али ако и иначе свог интереса у задрузи имају, то ће и свој интерес задругом, нарочито сродни народа, подкрепити.

Долазимо на питање, какав треба да буде савез, под којим условима, с каквим гаранцијама.

Савез има бити федеративан, као краљевине с краљевином, народа с народима, основан на начелу, да су само они државни послови предмет обштег саветовања, обштег законодавства, који се не односе на лиј земаљске интересе и на средства за то потребна, него се поглавито односе на одношаје, који су земаљама угарске круне са осталим земаљама обшти, на ствари, где круна крв и новац за одбрану државе штите; и на оне међународне трговачке одношаје, и друге народно економске интересе, који се без повреде земаљске автономije, и земаљски интереса целисходно и на обострану корист заједнички уређивати могу. Остало пак све да има на домаће законодавство и домаћу владу спадају.

За основ служити има чл. 42. год. 1861. који политичне, правосудне, верозаконске, наставне, и према томе и домаће финансијске послове домаћем законодавству и домаћој управи искључиво задржава, чему се има придодати и право земаљског ерара и фискалитета.

Могло би истина бити речи о томе, да ли да законотворство у ужем смислу, тако звана кодификација закона, који се на приватна одношења, и државно право капитивања односе (грађанско, трговачко, менично, казнио право са припадајућим поступцима) буде предмет заједничког законодавства, због тога, што су та одношења обште људске нарави, и незасецају у народност; што је желити, да су ти закони свуда особито у земаљама иначе скопчаним једнаки, почем комерсијални и индустријални саобраштај олакшавају, и подпомажу; што најпосле такви закони савршенији бивају, чим се свестраније, и у већем сабору претресу — но ипак писмо за то, да се та струка државног живота за заједничку прогласи, и то из три главна узрока: прво, што право такве законе доносити, који међусобна грађанска одношења нормирају, и каштиге за преступ исти наређују, спада међу она државна права, која земаљи карактер државоуправне автономije, или управо рећи државе дају, јер руковање правде и правнице поглавити је задатак државе, и зато је гореречено право (Justizhoheit) једнаке врсти, као и право крви и новца, и алам камен у круни државни права; друго, што баш ти закони морају излив бити не само обшти научни начела, него и индивидуалности народа, његовог социјалног начина мишљења, карактера, и назора о правди и правници, у чему се свему разни народи разликују; треће, што би с тим можда ако не и суд, а оно административна судска управа изван земаље уредоточена била, што би не само земаљске судове спољашњој власти подчинило, него и борбу политични и народни размирица у судове превело, што је најопасније и за народну самосталност, и личну слободу. Цел пак, да закони у интересу трговине и саобраштаја што више једнолики буду, да се интернационално приватно право (тако звани материјални и формални реципроцитет) изравна, може се и тим постићи, што би посланици троједне краљевине на сабору угарском при таком кодификовању информативно учествовали, и резултат своје сабору ради ревизије, и адаптирања саобштавали, само да ауторитет важности такви закона остане при сабору троједне краљевине.

Теже је определити природу сазе у стварима, које су и обште и земаљске нарави, којих линије све земље и интересе грађана просецају; овамо спадају особито интереси трговине, комуникација, и у обште народно-економни интереси. Овде је и у законодавству и у управи теже границе определити, што је заједничко, а шта земаљско; шта више овамо спада и сав круг посредног данка, који у народно-економско стање, и развитак народа јако засеца. Овде би се морало начело поставити, да је све обште, дакле да се заједнички решавати има, што се напрема осталим преколитавским земаљама решава, а остало би се морало оставити међусобном споразумевању земаљски сабора угарске круне, које би споразумевање посланици сабора троједне краљевине на угарском сабору

посредовали, неподлежући мајоризирању угарског сабора; у појединим случајевима могле би се на закључење две трећине зем. сабора оваке ствари заједничком решењу уг. сабора поверити.

Шта би дакле остало за праву реалну сазеу троједне краљевине са Угарском, где би т. ј. угарски сабор за земље угарске круне меродаван, и законодаван био? Мислимо ово: определити државни буџет за владатеља и двор, за управу спољашњи дела и за дипломатске посланике; за војску и војне потребе, за међународне царинске линије; за одобрени државни дуг, за средства одобрене обште комуникације, и за пријезну гаранцију обштекористни саобраштајни предузећа; сутицати при устројењу државне банке, уређењу новца; определити врсте, количину и међусобну квоту, начин разреза, и изтеривања непосредног данка и предмете, од који ће се, у којој мери на који начин посредан данак (потрошарина, билега, и т. д.) давати, у колико је једно и друго за обште трошкове потребно; одређивати број и међусобну квоту војника, начин новачења, време трајања војне службе; најпосле у свему томе контролу државне управе како у спољашњим међународним, тако и у међулитавским, и финансијским стварима посредно, и путем интерпелација извршивати.

Из горенаведенога сљедују и условија реалне сазе, а та су: Изкључиво законодавство и непосредна од краља постављена, и сабору троједне краљевине одговорна влада у гореназначеним унутрашњим пословима по чл. 1861; паритетно т. ј. споразумно решавање свију ствари, које су смешане нарави т. ј. које се истина на простор свију земаља угарске круне протежу, који би пак солидарно и безусловно решавање већином гласова угарског сабора могло за самосталност или земаљске интересе троједне краљевине штетно бити, и о којима би се из целисходности од случаја на случај заједно саветовало (кодификација, комуникације и т. д.), најпосле солидарно или заједничко решавање већином гласова определени заједнички ствари одношаја и послова.

Гаранције су у формалном погледу: Прагматични уговор, крунидбена диплома, и крунидбена заклетва краља; у материјалном погледу, определење: 1. да важи начело, да законодавно, и управно све спада у делокруг самосталности земаљске што у почетку не буде изрично заједничком сабору и заједничкој управи остављено; 2. да се установљено међусобно државоуправно одношење само споразумно, т. ј. на основу паритета и погодбе изменити може и то од стране троједне краљевине само по закључењу две трећине гласова земаљског сабора. 3. Да је сазеа правно разрешена, чим би Угарска уговор овај нарушила, и чим две трећине гласова на сабору троједне краљевине изрекну, да се то догодило.

И ОПЕТ СРБИ У ТРОЈ. КРАЉЕВИНИ.

„Позор“ има у бр. 106. под знаком „—“ чланак под насловом: „Србски захтеви у тр. краљевини“ као одговор на чланак под насловом: „Србство у тр. краљевини“ у бр. 7. овога листа, и уједно на захтевање сремске жупаније.

Ми се упуштамо у дискусију ове ствари зато, што смо томе повода добили; што је боље, да се ствар што пре, и на пољу јавног мњења, него на пољу дела разчисти, и што слободна дискусија не штоди ствари, нити слогу квару, ако се не води поругљивим, вређајућим, и дражећим тоном; какав је тон „Позора“ нека други суде; ми ћемо пазити, да нам дискусија буде расправа, а не распра.

„Позор“ почиње с прекором. Он наводи, како је тежак положај сабора, који има две важне ствари да реши: одношење према Угарској и према Аустрији; како је ово замршено и тим, што се Далмација и крајина не сајужава с тр. краљевином; како би овај у ствари тежак положај њени противници хтели у своје сврхе употребити, те измишљају једнако начине, како да им посао још више замрсе. „Имаде вели у самом сабору тр. краљевине људи, који сваку прилику и неприлику употребљавају, да заметну раздор међу Хрватством и Србством. А нема двојбе, да од ови људи долазе и вањска потицања. Сремска жупанија тај једини — како се зове — „србски мунципиј“ мислила је Србству тим учинити услугу, што се је обратила на сабор угарски и троједне краљевине у питању војводства, а на овај још с тегибом ради тобожњи кривица, које се србском народу наносе у тр. краљевини.“

Да одговоримо најпре на ово. Ми смо Срби већ навикли на то, да нас одма, чим се за своју отвар заузмемо, предусретају прекором: да се тим замршују друге ствари, да је то раздор, који трећем у прилог иде, па га и подстиче и т. д. и т. д. Но то нас нимало застрашити неће, да своје тражимо. Незнамо, каква „вањска потицања“ Позор мисли, али нека буде уверен, да ни Србски заступници, ни сремска жупанија ни су се по вањском потицању владали, него из душе народа србског говорили. Србин, који је у специјалној дебати адресе предлог учинио, да се србско име спомене, навео је истина за мотив (побу-

ђење), да се та ствар и зето мора расправити, што ју је једна партија покренула (Др. Стојановић у својој основни адресе), али тај је мотив узгредан био, нити је предлагач био опупомоћен, ствари други вид дати, предлагач био опупомоћен, ствари други вид дати, јер би ствар србска на дневни ред дошла, да је Др. Стојановић ни споменуо, ни Др. Суботић ни предложио није; србска је конференција то и по свом увећењу и по жељи србског народа закључила, и Др. Суботића, као најпријатнију Хрватима особу за предложитеља изабрала. Ми питамо, шта смета србска ствар разправљању други државоуправни питања? Та она је унутрашња ствар, и може се само ако се хоће, брзо, и једним потезом пера решити, шта више задовољење Србаља баш би олакшало тежак положај у решењу државоуправни питања. Француска је под конвентом и Наполеоном I. водила с целом Европом ратове, и опет је није сметало, да највеће реформе произведе, и све из онова преобрази — а Пештанском и Загребачком сабору захтеви други народности одма сметају у свом деловању. Зашто? јер би хтели, да штогод добију, за себе, за своју народност, своје име добију. Један хоће велику Мађарску, други велику Хрватску, па отуда ти прекори.

Ми питамо такође, ко је правио неприлике сабору, нарочито у државоуправном питању? Срби? Је су ли толике фузије, дифузије, конфузије, ре- и контрафузије, које су сабору код страног света важност побиле, пиново дело? Је су ли они криви, што је баш Позорова партија, која је квасац ти метаморфоза била, час с једном, час с другом страном сајужавала се, да се сама поцепала, и један део овамо, други онамо гласовао, да је најпосле с тим свршила, да је странки приступила, коју је највећма грдила? Је су ли томе Срби криви? Та баш на десници је било више србски посланика, него на левици. Таке мизерије паметно је прећутати, али ружно, другом у кривину уписивати. Престаните једанпут Србима зато, што своје траже, зле намере спрам троједне краљевине подметати и туђим оруђем ји називати, јер би иначе још с већим правом морали на се примити пребацавање, да сте своје тражећи, туђе оруђе. Срби су за ствар од које је тр. краљевина највише користила се, више крви пролили, него Хрвати; провинцијал Хрватски није се 1848. год. ни макнуо; Срем и крајина, у којој је половина Србаља — они су кривили се; Бачка и Банат је страдала; Н. Сад је пао жртвом Банове или лакоумности, или још горег чега.

Но ту смо сад код Срема, и крајине, код србског питања у опште, и војводског особено.

Војводско питање „Позор“ часком и од шале решава. „Ми, вели Позор, и без пророчкога духа можемо већ у напред казати, да се управо ради тога, што је устројство војводовине одвисно и од Угарске и тр. краљевине, и што није ни једна ни дууга вољна допустити, да се њезина политичка целокупност ма како вређа или да се у њи нови самосвојни котари подижу, да се уирав ради тога питање о војводини србској решенији може сматрати. Год. 1860. законала је војводину за увек. Наш сабор неће је помагати, да се подигне.“

Ми се у овој ствари не ћемо са „Позором“ и са малом четом западни Великохрвата препирати. Знамо, да је сабор 1848. год. наше жеље за своје прилике, знамо да је 1861. год. суделовање своје у питању војводовине србске обећао — шта ће сад сабор учинити видићемо. Бележимо само, нас и ове речи уверавају, да нестоји оно, што је Вончина на сабору казао, да је војводовина у Пешти, или само у Пешти сарањена, а изићиће на видело, ко је и 1861. год. у Бечу више противу ње радио, Пешта или Загреб? Засад ово напомињемо: можда природа новог одношења међу Пештом и Загребом неће допустити, да међу Сремом, Бачком и Банатом буде какве особене концентрације, која управо идеју војводовине у једној или другој форми садржава; можда ће томе и воља обогата сабора на путу бити — али онда почем тр. краљевина Бачку и Банат себи привући, не може остаје Србима да промисле, шта је за њи, с двоструког погледа и уставне слободе, и народности своје пробитачније, или да Срем за квасац Србства у тр. краљевини остане, и тамо у сајужу са крајином кад се ова провинцијалине, изради да тр. краљевина буде не само хрватска него и србска држава; или да се са Србима Бачке и Баната здружи. „Али, вели Позор, сремска жупанија није „србска мунципија“ него хрв. славонска жупанија, и пита, где су сремски дипломати учили право, у ком ли су нашла, да је жупанија хрватско-славонској допуштено, обраћати се непосредно на угарски сабор? Нестарајте се ви зато Срби су об ови права, и ако хоћете и свију права доктори, па знају по томе не само једно право тр. краљевине, него и дуално право Угарске, и шта више природно право свију народа, а и позитивно право свога народа. Ако троједна краљевина значи само „Хрватску“, и „хрватски народ“, онда ћемо оставити Славонцима и горњима Далматинцима, шта хоће да буду, но као што ни Славонија данашња није била део хрватске државе, тако је још мање био Срем, који је за време Неманића србски био, који се под мађ. краљевима уз Славонију посебно именован, и то не као војводство Одескалхије, него као

војводство, којим су најпре краљевини угарски, доцније србски деспоти управљали; исто тако и Далмација није Цетиње реке није хрватске, но србска била. Ако је пак тр. краљевина заиста краљевина Славонија, Хрватска и Далмација, и у њој као народ и Срби и Хрвати, па ако ће и Славонци и Далматинци, као такви места да имају, онда ћемо ма и с два и више имена имати један не само народни, него и правни језик према свима другим земљама и народима, и нећемо питати, колико позитивног територијалног и јавног права имамо, но колико га саједињеном вољом и снагом нашом, као и 1848. год. хтети, и одржати можемо.

Долазимо на другу страну питања србског — на србски народ у тр. краљевини у обште, и на србске захтеве у тр. краљевини.

Ми смо рекли, да се Срби од Хрвата разликују: именом, историјом, обичајима, у начелу и језиком, писменицом, и свешћу народном.

„Позор“ ово умовање чудним назива. Чудо је релативно — како коме. „Позор“ се вата за оно, што смо рекли и признали, „да почем је најглавнија основа јединства народног језик, морамо узети, да су сви ти, који једним језиком говоре, звали се Срби или Хрвати, један народ“. Но овде треба двоје приметити; једно да Позор обилази оно, што смо напоменули, да Вук и други, и то не само србски, него и други славенски филолози језик, којим сад Хрвати говоре, за србски језик држе, а чакавачки за хрватски, и да су Хрвати наш језик најпре за књижевни, а после и за званични и домаћи примили; друго, да смо ми само са гледишта политике тај факт констатовали, из кога кад би следало јединство народа у свему, дакле и у имену, морало би се јединство у србској имену изразити. Но ми, с гледишта народне политике, не желећи раздора, и не хотећи наметања, ма како оно у филолошкој ложици основано било, не идемо на то, него само своје недамо, и желимо, да се „установима“ огренимо противу конзеквенција (последница), које би Хрвати из овог фактичког јединства у језику с временом изводити могли, као што неки, са Штросмајером на челу, већ и на сабору, дакле дипломатично изводе, називајући сву тр. краљевину хрватском, сав народ у њој хрватским, и то не само на основу политичне историје, која не допире до Земуна и Котора, него и на основу народности, или јединства у језику. Зато, што су у Загребу и око Загреба Хрвати, који поред тога језик овај уче, зато морају бити сви Хрвати, који иста уставна права уживају, и у Загреб заступнике шиљу. Према таким појавима иштемо ми, да се исто тако и други факт призна, да т. ј. ако је сад језик и један, није име једно, а где народ ма и једног језика два имена има, ту се не може говорити о подпуном јединству народа, и народности, којој је истина језик главна основа, али се она не састоји у самом језику, него у јединству и други стичија народни које су душевније, него и сам језик, куда спадају култура, једнака осећања у прошлости, једнаке мисли и тежње у садашњости и будућности, обичај, и т. д. и исторична копча свега: и не, душевна копча: свест народна и карактер народни.

Да се у свему још већма приближимо, и изједначимо, ми од срца желимо — јер имамо већу гаранцију, да би и једни и други заједно у веку и свету, где се сад све у великом ради, постојати могли; али држећи и то, да се то само међусобним уважавањем имена народног постићи може, и да не би ми први на свету били, који би могли једну будућу историју под два имена и државе и народа имати, ограђујемо се противу противног воликохрватског правца позоровог оних, што захтевамо.

Што се на посе језика тиче, да не идемо чак на разлику речи, слога и нагласка међу онима који се Хрвати, и који се Срби зову — ево званичног језика хрватског, који је да Бог сачува, тако, да га у Срему нису у стању разумети, док се не науче, — а зашто да се и уче, или што је још горе, зашто да морају тим језиком и писати?

Што се азбука тиче — ћирилица ако није србска, славенска је, има за сваки глас своје слово и добила је тип славенски тако исто, као и латинска азбука тип романског и готска тип немачког народа, и употребљавају је Руси, Срби, Бугари — превелика већина Славена. Док год се Хрвати буду узтезали, и у оном за љубав слоге и јединства поустити, где је очевидно правда на нашој страни, и можда само зато се узтежу, што нас вера дели, и што и ћирилицу већина не само Славена, него православни Славена употребљава — догде нека нам опросте, што се и ми за двоје — било два народа, или два племена — држимо, и нека незамере, што има Србаља који и веру за карактеристичну ноту те разлике узимају.

„Позор“ непризнаје да је вера деобна линија Србства и Хрватства. И ми држимо да није, само што Позор изводи из тога, да има и православни Хрвата, а ми држимо, да све, што је нашег језика православно, да је све то Србин; а има ји сила католичке вере, који су Срби, па је само међу тима и Хрватима тежко линију повући, и неостаје друго, него да њихова свест, њихова воља сад, или у будућности пресуди;

догде им је воља звати се коим хоће од ова два генетична имена, или ако хоће географским именима Славонаца, и Далматинаца; али да не буду изкључивом политичком важношћу хрватског имена присиљени, сад или у будуће хрватско име примити, него да могућност и другог чега имају — и зато иштемо признање србског имена.

„Позор“ није нам одговорио на оно, што смо питали, где је примера, да су католици православије у троједној краљевини примили? а ми имамо историчног трага, да и саме светлости историчне 1. да су они, који у крајини нашим језиком говоре, из србски земаља дошли, и Срби се звали, (као што се и сад зову). 2. да су многи од њи које поунијаћени које покатоличени.

О Срему нећемо да говоримо, јер ту Позор племенску народност србску не пориче, само је политички хрватском прави, него ће мо бацити поглед на славонско-хрватску крајину осим Срема, где Позор православне не само политички, него и племенски за Хрвате сматра.

(Продужиће се.)

ЧУЈМО!

Мало нам је што нам туђини повода дају, да се морамо тужити, и правде тражити, него нас и од наше, и то оне стране лед бије, одкуд би се сунцу и светлости надати имали. Наше владике имају нарочиту дужност, да на народне школе, као основе народног живота од зла бране, особито од како су исте њиховој управу поверене, а они ји сами напуштају. Догодило се, да се један катол. школски надзорник потужио кр. уг. намесништву, како Срби у гимназији у Темишвару не напредују, што незнају мађ. језика. Намесништво запитало наше архијереје, као управитеље епарх. школа, да ли би се у главним школама србским, из који деца у гимназију прелазе, могло учење мађ. језика завести. Будимски епископ одговори да он нема ништа противу тога; међутим у његовој дијецези нема ни онако никакве главне школе србске; Вршачки пак епископ преосв. Г. Кењелаци одговори, да он за граничарски део своје дијецезе ништа не може казати јер тамо власти нема, али да се у провинцијалу његове епархије може у све основне школе учење мађ. језика завести; он дакле допушта више, него што се и пита и тражи. У основне школе мађ. језик! Ко је то видио. Та у тим се школама свуда само читање и писање мат. језика учи, јер то нису школе за учење језика; а у нас су деца и онако у тим школама и са читањем и богомољем на слав. језику обтерећена. Где би се и учитељи нашли, који би и мађ. језик знали; у сеоске општине наше већ се увлачи мађ. језик, треба још у основне школе, па онда неће краја бити. Двоје нам се при том поступку наши епископа чудно види, једно што они о таким стварима не саветују се заједно, као што је то уобичајено, да се ма и *circulando* преко митрополије у таким стварима договарају; друго, да ниједан се не обзире на конгрес србски и његова закључења у том; као да конгреса ни било није, или као да је то ствар, која на произвољењу г. епископа стоји, и то како који хоће. Наш је конгрес баш за главне школе изјаснио се, како да буде, да се т. ј. од туђи језика учи онај, који у земљи у вишим школама влада. Г. епископ Бачки изјаснио се, да у граници нема власти, а за провинцијал није ништа казао. За патријарха и епископа Темишварског незнамо, је су ли се и како изјаснили. Надамо се, да намесништво неће послушати савет г. епископа Вршачког.

ДВЕ ВАЖНЕ РЕФОРМЕ У СРБИЈИ.

I.

У Пешти 15. марта. Још у почетку кнеза Милошеве владе, људи, који се из „просвећеног“ света беху стекли око њега, показивали су особиту вољу, да му дају савета и да га подпомажу у завођењу различних нових установа у Србији. Ти добри људи стајали су на висини ондашње просвете, која се у најближем суседству Србије налазила, па тако су и своје узоре са тога суседства снимали. „Регула“, коју су они видели у тадашњој „великомојној“ и „православној“ Русији и у „благоустројеној“ и „благоутробној“ управљаној Аустрији, а нарочито у аустријској да не може боље војничкој „границы“ — [то је био њихов идејал. Да је на последку плод њиховог „неуспешног“ труда била: до очајности усавршена централизација са најокорелијом бирократичном системом — сасвим је природна и ласно разумљива ствар. — Но има нешто, што је тима добродушним реформаторима као „стѣнна несокрушимаа“ стајало на путу, те им јако сметало, да своје идејале онако изведу и овековече, како се то њима у часовима највећег одушевљења сневало. То је била расејаност наших села, по го-

рама и гудурама, на којима највећма лежи проклетство, што се нешто мало самосталности обштинског и чистог народног живота измакло и сачувало од ревностне руке „регулаторских реформатора“. Неки део ове кривце носе на себи и растркани по горама манастири са својим „саборима“, на којима „упорни“ дух народа није хтео ништа да зна за театрални „укус“ и „благотворни уплив“ чиновника — старешине, којима и данас тежко на срце пада, што се народно провођење на тима саборима несвршује баш сасвим по начину „олимпијских игри“.

Овај камен „претиканија“ старали су се наши реформатори још из давна да уклоне. Тако, ако се неварам, још у 1837. год. наговорили су они били кнеза Милоша, те је заповедио, да се села безобзирце у гомили сабијају, или — да употребим њихов технички, премда не сасвим деликатан израз — да се „ушоравају“. Ова се уредба, или боље да кажем проста заповест (јер се ту никаква друга правила, ни обзира на што, нису прописивали) почела заиста и извршивати. И ја сам памтим, како се једно време у моме селу, тело разтерати једно 5—6 кућа, које су премда у скупи у средини скоро свеколиких својих добара, и уза само село, али до душе и изпод једног брега, дакле изпод домаћаја бировљева гласа*) стајале. Незнам каквим се случајем остале куће од ове благотворне уредбе спасу, али једна од њих буде озбиља на силу пресељена, и пошто се скоро у половину упропасти, врати се доцније опет на своје старо огњиште, где, са заостајима и дананас од нових регулатора своје „спасение часть“. Ми ћемо после ове обште кратке карактеристике србских реформаторских „подвига“ пређашњих времена, у идућем чланку поговорити посебно о два важна питања, од којих се о једном србска публицистика, а о другоме србско законодавство баш сада живо занимају. Прво је: „шорење“ села, а друго: уређење обштина.

САБОР УГАРСКИ.

Седница од 12. марта. У данашњој седници дође куће јави председник, да су ердељски посланици Ладислав Макај, Бемхес, Баломри и Тулбаш своје изборне протоколе поднели.

За чланове регниколарне депутације, која ће с депутацијом хрватском ступити у преговоре, бише изабрани; Деак, Етвеш, Шомшић, гроф Мико, Коломан Гици, гроф Јулије Андрашија, Антоније Ченгерија и Јован Шишковић.

У одбор за испитивање и уређивање ствари, о којима се има саветовати доња кућа, бише изабрани: Деак, Лоњај, Зајик, Тиса, Клаузал, Сенткирали, Хорват, Њари, Холап, Бошиш, Безереди и Горове.

За тим би прочитан предлог Добацков да се Тиса регулише. Предлог ће се штампати и у своје време биће саветовања о њему. Тиме би седница завршена, и ове недеља тешко да ће бити још која јавна седница.

ВЕСЕДА ЈОВАНА ЖИВКОВИЋА

НА САВОРУ ТРОЈЕДНЕ КРАЉЕВИНЕ

држана 25. фебр. (9. марта) 1866.

Ја нисам за известно мислио повести реч о овом питању, али видећи, да су се господа предговорници од ствари мало одаћили, то ју узимам зато, да означим оно, што ми т. ј. ја и моји једномишљеници налазимо о тој редакцији тачке с). Истина је то, да сам јучер повео само зато реч, јербо је ово онај *primum saliens*, којег сам нападати мислио; а не зато, као да бих држао, да напутка у начелу не треба.

Господо! Пре свега мислим, да ће бити у реду, да знамо, што је интрукција, и чему она одговарати има. (Чепулић Ав: То знамо сами.) Ако ви знате, то ћете ми ипак допустити, да са своје стране разјасним, како ја то разумем.

Ми имамо адресу, која је у оном правцу, о којем се данас ради, т. ј. у државоправном питању, означила онај пут, којим је већина овога сабора поћи мислила. А будућ адреса у том правцу није могла све потанко одредити, пронашло се је за нужно, да се напутак даде овому посланству, како ће се оне мисли, које су у адреси изражене, извести.

Почем интрукција произлази из адресе свакако ја држим, да та интрукција адресу, као извор свој, као закон, алтерирати не сме; као што се у обће интрукције не давају, да се њима обори закон, него да га тумаче и јаснијим учине оно, што и како се из њега извести има.

Ја дакле мнијем и тврдим: да интрукција адресу у том питању алтерирати не сме.

Господо! Ја за ово мњење имам разлога и у самом пословнику те велим, да се такав поступак про-

*) Код нас се у Србији „бировом“ зове сеоски папдур (книж биров), који на глас довикује људе, да се на састанак или ти „на заповест“ скупе; сада се његово довикивање почело замењивати добошем.

тиви и слову и духу нашега пословника. Противи се слову, које вели, да сабор проти својим закључком никаква приговора неприча, а духу зато, што ми, истина Бог, небарано закључка изреченога у адреси, али стварамо сада такав закључак, који онај прваши т. ј. главну мисао адресе уништује, дакле ми идемо даље, него се може бити, јер само други сабор може оборити оно, што је предидући као закон установио.

Господо! Ја морам прећи на оно, да ли се збиља овим алтерира слово, смер и дух адресе, која је већином гласова већ примљена.

С разлога тога, што се је мислило, да се ово питање целасходно може решити у заједнству с Угарском, рекла је адреса то, да се пре свега има изпитивати онај начин, којим ћемо ми бити заступани у оном органу, који ће то питање по нашој вољи у заједнству с Угарском решити; дакле усвојио је сабор оно начело, да жели ово питање у случају ако се с Угарском гледе наше аутономије споразуме, решити у заједници с Угарском. Ја мислим, да ћете ми допустити, да је то тако.

Одговор краљевски на нашу адресу иде још даље, те каже не само то, да се можемо напосе договарати с Угарском о том, како да будемо заступани у оном органу, који ће решити то садашње питање, него у обје по одношају нашем напрема Угарске с једне стране и напрема укупној монархији с друге стране; дакле одговор ишао је даље, него смо се ми сами надали. Из тога даде се извести и то, да нам сада на вољи стоји да се наша депутација и мериторно са депутацијом угарскога сабора о самом државоправном питању поразговарати може.

Да видимо сада, како овај напутак у точки с) гласи и што у њему лежи? Он вели, да у оном органу, који ће имати разправљати заједничке послове, троједна краљевина заступана буде посебно и непосредно. Он има дакле у себи оно, што овамо неспада, а нема онога, што би овде морало бити. Што би овде морало бити? Пре свега то, како ћемо то питање с Угарском решити, т. ј. како ћемо да установимо начин за заједничко решење тога; дочим определење начина, како ће се у будуће заједнички послови решавати, тек има бити консеквенција резултата истога договарања.

Одбор је дакле много даље ишао, него му је било наложено, он је прекорачио оно, што би му било пред очима лежати имало као најближа сврха, т. ј. како ће се ово данашње питање решити; а хоћемо ли ми до решавања заједнички посла доћи, и хоће ли то већ сада изведено бити, то Бог зна. Зашто се је то у напутку навести пропустило, то не знам, — али адреса има у том погледу сасвим јасан мисао, кад каже, да ми желимо решити питање, које сада стоји на дневном реду, у заједници с Угарском. Ако је у тому тако, можемо ли се онда одаљити од духа наше адресе, који свакако тамо иде, да ако се погодимо, такођер желимо и надаље разправљати заједничке послове у заједнству с Угарском? То је и слово и дух наше адресе, која је по већини гласова примљена; а сада ради се проти тому.

Што се даде из овога напутка сл. с) извести? Ја пре свега велим, да ово није ради Пеште, него да је састављено ради Беча; јер то ћете ми сви допустити, да ми, ако би се ти послови разправљали у Пешти, не би тамо ишли посредно т. ј. преко Беча, него свакако непосредно.

Ово дакле има само онда правога смисла, кад би се то пренело у Беч, т. ј. како ћемо онда тамо заступани бити? Ви велите: „посебно и непосредно“.

Оно, што ћу ја сада из тога извести, желим и молим, да ми г. противне странке опровргну; али ја мислим, ја се бојим, да ми ово неће за руком поћи, шта више држим, да ће ми господа с десне стране то потврдити. Ја из онога извађам то, да ако се буду ти државни послови разправљали у Бечу, да ми онда без обзира на Угарску непосредно из Загреба у Беч, и тамо као посебина у дотичном органу обављамо непосредно те послове — дакле да ступимо у непосредни одношај напрема монархији без обзира на Угарску. Ово ја из слова и из духа ове инструкције као сасвим јасно извађам.

Нисам додуше мислио, да ћу морати још једнапут говорити о адреси, али сво намеће нам се опет мериторна дебата о том предмету, што је дакле тешко муком мимоћи.

Ја зато и овде опетујем оно, што сам већ једном рекао, да ми у такав непосредни одношај напрема Аустрији ступити не можемо док се наш одношај напрема круни угарској нераздане, јер оно би рушило темељ прагматичне санкције. (Живио с левице.) Ово је моје дубоко уверење, и ја се нестидим овде га изустити, јер држим, да док год стоји прагматична санкција, као темељ јединства целе монархије, а напосе круне Угарске и док се год

круна тога темеља држи, док се тај темељ и мене веке.

Господо! Ако је то тако, што из тога сљеди? Питам ја онда, што ми имамо у изглед ставити за ступити у савез с Угарском? Ја велим: Ништа. За аутономију административно-политичну по смислу чл. 42. боримо се сви; тога дакле не дамо: а што хоћемо, да решавамо непосредно у Бечу, то тамо спада: дакле за Пешту нема предмета осим крунисања и крунитбенога чина. Ако је тако, онда питам свакога појединога, да ли може бити на овом темељу изгледа за споразумење с Угарском?

Баш што се је тецајем и генералне и специјалне дебате о нашој адреси ово споразумење извађало као потребито и пробитачно, баш то мислим, да је било главни разлог што су се 2 странке сложено попримиле онога пута, који к овој сврси водити може. Ако је то тако, онда то стоји тим више и данас, будућ се сада само о изведењу онога начела ради, које је тамо већ установљено.

Ја не знам, јесу ли се она господа покајали, јесу ли можда затрчали, или су се преварили у својој нади, кад су се с нама у том смеру сложили, но свакако то стоји, да смо се ми тој слоги јако радовали с више разлога, а особито што смо мислили, да овај једини пут води к сврси, да обезбедимо наш устав у заједничкој борби с Угарском, да једанпут можемо на оно, што се увек од нас иште: „Дај и дај новаца и крви“ у заједнству с Угарском одлучно казати: „Не дамо, ако се неће онако по ступити како ми желимо.“

Та ето нам већ милијарда дугова! Господо! Те огромне борбе нисмо хтели војевати сами, него смо тражили савезника, који може казати: „Diese heillose Wirthschaft soll endlich aufhören“ (Живио!)

Господо! Није то круна крива. За неколико година колико смо већ имали министара, а доживили смо такођер да финансијар сам себи живот одузима. Зна ли круна, што се ради, кад се са новцем изпод руке тако управља, да нема праве контроле, нема уставности; али кад стане народ, који све то даје, водити контролу, онда ће он такођер казати: ово и оно није у реду, ово мора да буде иначе. А тога господо! ми непосредно у Бечу не можемо изрећи с таковог моралном важношћу, него би то изрећи могли у савезу с оном, којег се то још у много већој мери тиче него ли нас. (Живио!)

Још је један трећи разлог, зашто смо се ми споразумењем странака нашој узајмној победи радовали, а то је тај, што смо мислили, да се је троједна краљевина једном опростила оне улоге, која јој до сада није на велику част служила; ја о тој улози нећу да говорим; али свакако радост била је велика, што се је тиме показало надмоћје народнога духа и његове свести; и баш зато, што је била велика, била је и тако кратка, да сада можемо рећи: „ала наше за мало бијаше“.

Пре него што се судбина предлежеће точке с) одлучи по већини ове високе куће, нисам могао, да некажем немеродавнога својега мњења у интересу нашега народа, јер ако се непромену те околности, и наши гласови пенају благога одзива у срцима вашим, мораћемо сасвим уступити вам место, да ви радите по вашем осведочену, ако мислите, да смете алтерирати оно, што је онда било речено — ми барем кажемо, да то право није.

Знате ли господо! што даље сљеди из овога напутка? И ту молим опет, да ме противна господа опровргну, ако могу. Ја сам се са више од оне госпоре (на десној страни) разговарао, и сваки ми је потврдио, „да се без непосреднога заступства самосталност и независност троједне краљевине од горе до доле ни помислили не да, а зато да идемо у Пешту, да од Беча што више отнемо, оно пако, што добијемо, поделићемо као браћа тако, да ћемо ми задржати код нас, што буде наше, и они код себе, што буде њима у део пало“.

Ја пак држим, да то није могуће, с простога онога разлога, који сам пре навео, јер Угри не могу нас помоћи у том смислу, да ми још можемо дати превагу можда баш противној ствари од оне, коју би Угри извести хтели; које би се лако догодити могло, када би ми и у нашу домаћу самоуправу надмашајућим условима од њих одељени бити.

Ја сам позорно слушао г. известитеља, да чујем, како ће он то разумачити, јер знам његов начин мишљења, те сам си мислио: ако он мене избави из овога двоумља, ја ћу први уз њега пристати. Морам пако казати, да сам се преварио, јер разлога нисам чуо другога, него да се тиме хоће наша аутономија од горе до доле, како лежи у духу чл. 42. — т. ј. како он рече: „од круне до обшине“ обезбедити. Овај је израз веома магловит и широкога замашаја.

Ја тога не могу докучити, зашто да су она господа, која су још до јуче била с нама једнога мњења,

данас ударила оним путем, који је јасно назначен у исправку мањине саборске, вам ако предпоставим, да је оној господи пало на ум, да будући се с нама налазе — како веле у неприродној алијанцији, те су се сада придружили оној странци, ко ја је до данас најмања била, и која неће да има никакву посла нити с Бечом нити с Пештом, што је најближе идеји г. Старчевића.

Ја подпуно уважавам, да се зато борите, али с друге стране морам искрено очитовати, да је то непрактично и да би ја сасвим сретан био, кад би троједна краљевина у овој борби постигла ону меру аутономије, која је назначена у чл. 42., т. ј. своју подпуно административно-политичку самоуправу са правом установљења властитога буџета, све остало пако имало би бити предметом ужега савеза с Угарском и дотично у заједници Угарске с Бечом.

Ми, који искрено желимо покушати савез с Угарском, и који држимо, да је свакако у овом напутку изјављено оно начело, које је у адреси пропало, бојимо се, да она наша браћа, која сада мисле противно, неседну између две столице па земљу. Свакако би било желити, да се не осујети могућност, да ова вис. кућа дође у стање, сазнати искрени глас угарскога сабора, па онда нека одлучи, на што буде нукала народна свест и околности времена.

С тога господо! ако допустите, да и у нас родољубиво срце куца и да треба, да се сјединимо у том најважнијем чину, у ком би и ми суделовати желели, онда ја из све душе подупирем онај предлог, да се ове речи у трећој точки од „установљујућ“ до „заступана“ изпусте. Изпустимо оно, што таквим свакојаким тумачењима повода даје; јер сав напутак, који поделити можемо, лежи већ у точк. а) и б), а све остало можемо ставити на душу и на срце чланова депутације наше. Та главно је и онако поверење, које у њих полагамо, а у сабора је и онако последња реч. (Живо одобравање с левице.)

Пешта 16. марта. Данашњи Лојд има ову телеграфску вест. Депутација, која је за Пешту изабрана, изгубила је ноћас једног од најинтелигентнији своји чланова, др. Враницања, који је умро. Ми смо у нашем листу овога заступника народног који је либералној странки припадао, означили као такога, који је обште уважање странака уживао; он је био заиста и либералан и народан, и интелигентан млад човек, и у њему су отачбина и народ много изгубили. Карактеристично је за његово политичко мишљење и правац, да је он, кад се речена странка међу дворанском и унионском (народно-либералном) ценила, са овом последњом гласовао. Слава имену његовом.

ДОПИСИ.

Х. У Кикинди 14. марта. Краљ. угар. намеснички саветник г. Теодор Мандић, о ком је већ јављено, да ће доћи у Кикиндски диштрикт, да неке тужбе извиди, дошао је овамо 12. тек. мес.

Како је Кикиндски диштрикт у последње време са непрестаног трвења озлоглашен, а особито што аутономичка права његова оснивају се на повластицама србског народа, држим, да ћу обштој жељи и потреби угодити, ако рад г. намесничког саветника, кратко и верно, јавности узпредајем.

Јуче је г. намеснички саветник прегледао, колико се за један дан учинити може, стање и имање нашег диштрикта — а данас у јутру сазвао је обштинске кнезове, бележнике, рачуновође, и нешто представника из диштриктски места, који су се другим послом у магистрату нашли, те им је саобштио повод свог изеланства, и заказао је договорну скупштину за 22. март т. г., у коју је писмено позвао:

1. Диштриктску репрезентацију, што је године 1841, изабрана, пак и данас још постоји.
2. Репрезентацију појединих обштина, што сад постоји.
3. Репрезентанте појединих обштина, што су год. 1861. изабрани били.
4. Репрезентанте диштриктске што су месеца априла 1848. од народа изабрани.
5. Кнезове и бележнике обштинске.

Ми се радујемо, што је г. намеснички саветник такав начин изабрао, да мисли и жеље диштриктског народа сазна јер би се иначе на информацију појединих странака, како му се доводи основнији или слабији увиде, ослопити морао, а зна се, да често вешто удешен довод и најбистријег расудника од истине завести може.

Ми се дакле од оваког почетка само добром свршетку надамо, али би једно приметили г. намесничком саветнику, што по нашем мишљењу неће бити без стварне вредности, а то је: „да је поред горезваних

Слеђује додаток.

сабору, да се по својој законитој компетенцији уставно и одвојено саветује и закључења доноси.

Српске земље.

СРБИЈА. Појављују се гласови, да турска влада поткрепљива војском своје посаде у главним местима босанским, да гради опкопе с ону страну Дрине и да ту прикупља војску. Не знамо може ли се веровати „Нов. Фрбл.“, у ком пише, да је на граници између Србије и Босне било већ пушкарања између српске и турске војске, и да је при последњем једном сукобу, коме је дало повод то, што су Турци од Јавора продли у Србију, од српске стране погинуо официр Лаза Богдановић. До сад се, вели „Фрбл.“, ништа више не зна, — ни о ово требаће да се обистини.

Као што „Напредак“ јавља благовољела је Њег. Светлост кнез Микхило обдарити са 100 дуката одбор госпођа, које су се скупиле у Новом Саду да воде бригу о нејакој деци и сирочади.

ДАЛМАЦИЈА. Бискуп Андрија Линтај, који је уједно и септембир, добио је од некога, као што пише у „Дебата“ врло знаменитог човека из Сплета писмо, у коме се казује како се Далматинци радују, што ће скорим доћи под мађарску круну. Он се, пише у том латински написаном писму, — сећају, како је Далмација срећна и берљетна била под владом краља Коломана и краља Беле IV., а тако исто и под краљицом Јелисаветом. У том писму помињу се два је сродне врлине у Маџара и Далматинаца, и јавља се како подеста Сплетски, Антоније Бајамонти, ради да се установи друштво, које би поради ближе и тешке свезе Далматинаца с Маџарима имало градити гвоздени пут од дунавског ушћа до Јадранског мора. „Ми желимо само“, додаје „Хирнек“ поменутом писму, „да политика нашег овогodiшњег сабора буде паметнија према Далмацији, него што је била год. 1830. према Галицији; јер што та земља није онда присаједињена Угарској, привла је само опозиција, која није хтела да теј посао израде дворски комисари.“ Ни ми бисмо од своје стране желели, да се мађарска агитација не пружа тако далеко, јер јој се случајно могу скривити рогови баш до живца!

Аустрија.

ГАЛИЦИЈА. Пољска већина на галичком сабору наумила је умолити Њег. Величанство путем адресе, да се уостави особита дворска канцеларија за Галицију. Та је идеја покренута најпре у пољском либералном клубу, кога ће програм бити основа тој адреси. У тој адреси иште се међу осталим: автономнија у стварима школе и правосудства, доследна независност у тим стварима од свију законодавних тела у држави, особито од ужег рајхсрата, најпосле особита дворска канцеларија с галичким дворским канцеларом на челу. У главним тачкама ове адресе сложили су се већ сви осим Русина, који тешко да ће пристати, јер су због најновијих дебата о општинском закону јако охладнели према Пољацима. Но Пољаци се ипак надају, да ће напосле приволети Русине. Зато сад све раде у потаји и то је узрок, што пољски листови о предложеној адреси ни речнице не помињу.

Стране земље.

ФРАНЦУСКА. У прошлом броју наговестили смо у кратко међу најновијим вестима, шта је цар француски рекао депутацији законодавног тела, кад му је ова поднела адресу. Сад смо у стању саопштити цео одговор царев, који гласи овако: „Господине председниче и господе посланици! Велика већина законодавног тела пристала је опет адресом својом уз политику, која нам је уделила петнаест година мира и берљета. Ја вам захваљујем на томе. Не давши се заносити таштим теоријама, које су с пола примамљиве па би се мислило као да су оне једино кадре ослободити мисао и дело људско на спасење човечанства, рекли сте себи, да и ми за тим тежимо имајући у владању својом на уму стадожавање страсти и потребе друштва. Зар нас не подстиче опште добро? И чиме би вас ваш мандат, а мене моја владалачка моћ привлачила, да није љубави према добру? Зар бисте ви могли издржати толике теретне послове, да вас права љубав према отаџбини не одржава? Зар бих ја могао бреме владалачко и непрекидно напрезање и ову тешку одговорност пред Богом и пред народом сносити осамнаест година, кад ми осећања дужности и светлосне мислије, — кад ми то двоје не би давало снаге? Француска хоће, као и ми сви, сталност, напредак, слободу, али ону слободу, која развија душевно изражавање, узвишене тежње, племенита дела труда, а не слободу, која с разуданошћу иде напредо, која рђаве страсти распаљује, сваку веру руши, мржњу подиже и забуну прави. Ми хоћемо ону слободу, која владина дела расветљује, контролише и тумачи, а не ону, која у потаји ради, да владу поткопа и обали. Има петнаест година, како сам ја, по имену глава држави, а у ствари без моћи и без потпоре у народној скупштини, но јак у својој савести и гласовима, који ме изабраше, рекао, да Француска пода мном не ће пропасти. Од петнаест година амо Француска се развија и бива већа и њени високи задаци испуњавају се. После нас наставиће дело наше синови наши; за то нам јемчи помагање великих државних тела, оданост војске, љубав свију грађана према отаџбини, и најпосле оно, што наше отаџбине никад није остављало: окрљне божје.“

Као што се види из овога говора, цар се Наполеон још једнако вози на своја три белца, којима су мисла: „сталност, напредак, слобода“. Само што су сва три већ јако омршавила, те не верујемо да ће га моћи још дуго вући! „Крунисање зграде“ нада са да ће моћи оставити свом сину.

Од неколико дана влада у двору министарска криза. Министра унутрашњих дела, Лавалета, има да замени генерал од Монтобана, гроф Пеликао, који је сада главни командант маршалског округа Лињског. То ће рећи толико, као да на највишем месту нису ради понутигати.

Што се тиче спољашњих ствари, говори се много којешта о разговору, који је имао цар с Нигром; међу осталим тичао се тај разговор Италије, за коју је цар хтео знати како ће се она владати према „понулама“ пруским и како се има разумети по-

сланство пуковника Гавана у Берлин. У разговору том цар је олако нацртао предлог за помирење обеју великих сила немачких; по том предлогу имала би се нордалбинговска херцегства оставити Пруској, а за Аустрију имала би се од подунавских кнежевина у име накнаде начинити једна држава (аустријска секундогенитура), којој би владалац имао бити један од браће цара Франца Јосифа. Та држава морала би онда наравно бити независна од Турске, но како ће се онда омет Турска накнадити? То је лако; ено Черкеске. Кажу да ови предлози општучу особито по руским и талијанским круговима; у исто доба говори се, да се барон Будберг изјаснио, како цар никако не ће допустити, да херцег Лајхтенбершки кандидује у подунавским кнежевинама.

У конференцијама за румунске ствари учињено је више предлога међу којима је најважнији предлог о подржавању уније. У осталим предлозима пита се, је ли законотатна скупштина компетентна да бира господара или треба сазвати две скупштине, једну у Букурешту а другу у Јашу; па онда, треба ли за избор господара поставити особите комисаре, или ће се тај посао оставити конзулима, који седе у Букурешту, да га изврше. Порта је на конференцијама још се нису са свим груповале, јер се још не зна за Пруску и за Италију, шта оне мисле. Русија се тврдо држи уговора, по којима јединство Романије има само дотле постојати док је Куза на престолу, јер оно је само за његову личност везано; тако и Порта суди.

РОМАНИЈА. Председник министарства Јован Ђика послао је скупштини у име својих другова свечано изјављење, да су све изузетне мере, које је влада за првих дана револуције морала предузети, онога дана престале, кад је министарство ступило на темељ закона, који постоје, и да у напредак влада не ће чинити без народног заступништва ни најмањих промена у ономе, што већ постоји.

Званичне новине романске, „Мониторул“ и „Романул“ потврђују још једнако, да гроф Фландарски није одбио круну романску, као што веле стране новине и као што се говори по свету. Влада романска ради и управља народом још једнако у име кнеза Филипа I. У садашњој влади заступљене су све партије, које имају у земљи. Либерална партија ради за генерала Голеска, који је од прве романске породице. Он је 1848. год. био члан провинзионе владе, па је за тим као политички бегунац умакао, а год. 1858, пошто доби допуштење да се врати, ступи опет у војску, буде неко време војни министар, но год. 1863. иступи из службе не могавши трпети Кузина господарства. Пуковник Харлампиа, начелник артиљерије из старе али пропале породице, омилео је војсци и може много да уради с њом, јер га слуша, но у опште нема особитог политичног значења. Лазар Катарџија, најбогатији бојар у Молдавској, беше вођ бојарској опозицији против Кузе, но он дера на конзервативну страну. Јован Ђика, председник министарства, бистра глава, по честољубиве ђуди; он је био у покрету 1848. год. учесник; но после је морао побећи у Цариград, где се увукао код лорда Стратфорда и добио кнежевину Самос; после се опет поврати у отаџбину, где је више пута министар и председник министарства бивао, а припада опозиционој бојарској партији. Димитрије Ђика, министар унутрашњих послова, син некадашњег кнеза од Влашке Гргура Ђике, човек способан али страстан, особито љубивац народа, који га још 10. фебр. прогласио за владоца; он је био више пута министар под Кузом и увек је припадао опозиционој партији бојарској. Јован Кантакузено, министар правде, доводи своје порекло од византијских царева, има грдна добра, изражен је веома, био је више пута министар правде. Розети, министар просвете, начелник ултралибералне партије, пријатељ Мацинијева, морао је неко време после год. 1848. живети у туђинству, но врати се год. 1858. натраг; он је уредник ултралибералних новина „Романул“. Мајор Лека, министар војени, човек средње даровитости; да њега не беше, неби пао Куза, и тој својој вештини има захваљити, што је сад на овом мету; и он припада ултралибералној партији, која тежи за републиком. Димитрије Стурца, министар јавних послова, млад човек даровит и изражен; он је род кнезу Ђорђу Стурци, кога јако воле Молдављани. Маврогени, министар финансије, има великих добара у Молдавској; он је посве конзервативан, и за владе кнеза Кузе припадао је умереној опозицији.

Ових дана изишао је финансијски извештај, на који се народ у Букурешту јако узрујао. У том извештају пише међу осталим ово: Пређашња влада оставила нам је жалосно наследство, јер за сталан државни дуг има држава да плаћа само годишња интереса и амортизације 23,175,400 гроша, и то за зајам браће Штери, који је год. 1864. поради расправљања намастирских ствари закључен, 5,523,480 гроша годишње, и то за 23 године. За зајам, који је поради те исте потребе учињен у Цариграду 1865. год., има се отплаћивати сваке године 9,300,000 гроша, и то да се отплати за 24 године. За грађење гвоздених ћуприја дужна је држава Станифорту и Барклеју, од којих је узалима новаца, отплаћивати сваке године 3,896,000 гроша и то да отплати за 16 година почевши од 1864. За грађење гвозденога пута од Ђурђева до Букурешта учињила је пређашња влада зајам, за који је дужна за 16 година отплаћивати сваке године 4,456,000. Благојинице државне пате од потпуне празнине, те ће тако сви поверљиви остати још за дуго ненамирени. Чиновицима није издавана плата има већ неколико месеци; јавни заводи остали су без потпоре и без средства; војска пати исто толико, што нема новаца. Обични издатци и трошкови толики су, да се никако не могу подмирити буџетским приходима.

Народна скупштина уништила је уговоре, које је пређашња влада начинила с Годиљотом, а тако исто уништила је и концесију, која је дата Барклеју, да гради гвоздени пут од Ђурђева до Букурешта.

Народна скупштина још се неће разилазити, него ће трајати до 5. априла, јер се намештиштво нада, да ће на тај начин најпоуданије одртати јединство романског народа; тако се може најлакше чути и глас народа романског, који ће бити преко потребан за решавање романске ствари на Париској конференцији. Тиме се уједно стаје на пут и молдавским посланицима да не могу ићи кући и буцити народ на оцељивање од Влашке. А да би се показало како је велика љубав између Влашке и Молдавске, саставиле су госпође Букурешке један одбор, текуше помоћ за страдалнике Молдавске, које мори глад; тај одбор скупио је омаха за 24 сахата 5000 дуката, и то је с места послало у Молдавску.

Народна војска организује се живо.
Конзули: аустријски, француски, енглески, талијански и

руски, поднели су сви заједно кнезу Јовану Ђици ову представку:

„Потписани имају част јавити вам, да су се представници сила потписаних на уговору од 20. марта 1856. 29 ов. м. скупили у Паризу на конференцију, и да је њима (конзулима) наложено да препоруче влади кнежевина, да се ова ограничавања на подржавање поретка и на управу, а да се уздржава од свакога корака, којим би се решењима конференције прејудиковало. Молећи вас, да о овом обавестите господу чланове провинзионе владе, узимамо ову прилику и т. д.“

ТЕЛЕГРАФСKE ВЕСТИ.

Букурешт 15. марта. (деп. кор. Бир.) Јуче је пређашњи управитељ пошта и телеграфа Либрехт од поротног суда осуђен на 10. год. тавнице и накнаду штете од 1,568,000 пијастра.

Берлин 15. марта. (деп. кор. Бир.) Цајдлерска кореспонденција држи положај размирице за озбиљан, криза се не смањује, него расте. Ако је Аустрија спремна, то је финансије принуђавају да брзо нападне Пруска влада мисли на то.

Лавов, 14. марта. (Са сабора) Гроф Х. Вођицки предлаже, да се умолити Њег. Велич. до постави особеног дворског канцелара за Галицију, јер да се обаве толике важне земаљске ствари захтева се да буде у савету круне човек, који је познат са одношајима земаљским, и тај да земљу заступа. Ова би се молба имала предложити у форми адресе, коју ће депутација предати, и земаљски одбор имао би о њој одна без предходног штампања своје мњење казати. Русини ишту да се тај предлог пре свега штампа, што се и прими; уједно се пак закључило, да се о томе предмету већа још пре светача.

Париз 14. марта (у вече.) Принц Наолеон разговарао се у петак читава два сата с царем, а сутра ће одпутовати у Италију.

„Патрија“ јавља: Цар је јуче примио новог агента подунавских кнежевина.

ТРГОВИНА И ОБРТНОСТ.

Ј. К. Пешта, 16 марта. Житна пијаца. Наши шпекуланти а и странци, који су прошле недеље на купу учествовали опет су престали, јер је ажија, која је једини узрок била што су се цене поправиле, знатно пала; и према ово падање ажије, хоће сваки да тврди, да је само маневар наши берзијаша, и не може од дугог трајања бити, дакле опет скочити мора, ипак није могло без последње проћи, јер одна почене купци притјажатељима условља чинити, на која ако и нису се одма приволели, то опет морадоће. Можемо казати да је шеница 5—10 пов. јефтиније од прошле недеље продавана; и могло се продати до 12000 вагона разог квалитета: 86—88 по ф. 3. 25 повч. 88—89 по ф. 3—35, ф. 3—40 — 89—90 столице-оградске по ф. 3—45; раж је занемарена; јечам и зоб иде у маалом количеству са старом пеном; кукуруза је за мај продато по ф. 1. 95, за мај-јуни по ф. 2.

Свињска маст; данас нуде овдашњу по ф. 35—50 новч. са буретом, дакле у ф. 1. 50 нов. јефтиније него што је прошле недеље плаћана.

КУРС.

Дукат	ф. 4.99.
Сребро	103.75.

Стање Дунава 6' 4" преко 0 стоји.

ОГЛАСИ.

НЕДАВНО ОТВОРЕНА

ТРГОВИНА СА СЕМЕЊЕМ

КОД „СУНЦОКРЕТА“

препоручује следеће врсте семена у најбољој каквоћи:

- 1) Семе од луцериске, мађарске и најлепше праве француске, као и праве штајерске детелине а и друге врсте детелине.
- 2) Свакојако економско семење од траве, као год и најлепше енглеско-ниско-бусење, што је најсходније при сађењу баште.
- 3) Семење за свакојака дрва и жбунове.
- 4) Свакојако семење за сађење баште, које сам од нејгласовитијих продуцента за моју новоотворену трговину набавио.
- 5) Семење за цвеће најомљеније врсте у највећем избору.
- 6) Корење од шпаргле, од 2, 3 и 4 године; за врсте големе величине.

Од свега наведеног послаћу на захтевање одмах дотични ценовник и узимам себи слободу п. н. публику, која се занима са економијом и баштованлуком, као год и моје поштоване пријатеље особито на то пажљивима учинити, да се у мојој

новоотвореној трговини са семењем

увек само фршико и за клијање сасвим здраво семење држи.

Надајући се многобројним наручбимама остајем

(2)3—3 с поштовањем
ЛУДВИК ФЕЛДЕШИ,
трговац са семењем

Pest, untere Donauzeile Nr. 1, zur „Somenblume“
im v. Nemeshegyischeu Hause.

Властник, издаватељ и уредник: Др. СВЕТОЗАР МИЛЕТИЋ.

У Пешти 1866. У Штампарији Хорванскога и Хумела.